

PERFORMERS

MAGAZINE

MAGAZINE VOOR UITVOERENDE KUNSTENAARS | APRIL 2019 | NR. 1 | JAARGANG 19

UITGANGSPUNTEN VOOR REDELIJKE
CONTRACTEN
'OPNIEUW EEN STAPJE VOORWAARTS'

UITVAARTMUZIEK
EEN GROEIENDE NICHEMARKT

SINGER-SONGWRITER LAKSHMI
KRITISCH EN
VOL CONTRASTEN

performers
Sena

van de redactie

DE VOLGENDE 25

Een nieuwe lente, een nieuw jaar. En een nieuw *Performers Magazine*.

Na de viering van 25 jaar naburig recht in 2018 volgt, dit jaar, het 100-jarig jubileum van de Ntb, één van de drie oprichters van Sena. Felicitaties zijn ook hier op zijn plaats.

Het werk is evengoed nooit gedaan. Terugkijken is mooi, maar vooruitkijken is beter. Op naar de volgende 25 (en voor de vakbond: op naar de volgende 100) jaar!

Voor die toekomst was maart een belangrijke maand. Bij het ter perse gaan van dit magazine was nog onbekend hoe het Europese Parlement zal stemmen over de voorstellen voor nieuwe auteursrechtregels. Punt van grote discussie is vooral 'artikel 13', een onderwerp waar Henk Westbroek in zijn column dieper op in gaat.

Een beschouwing over een essentieel stuk van de toekomst of een voetnoot bij het verleden, op het moment dat dit magazine voor u ligt. Soms gaan ontwikkelingen snel.

Van alle tijden is de muziek zelf, waarvoor als altijd veel aandacht. Van de vaste rubrieken tot en met de licht groeiende markt voor live begrafenismuziek.

'TERUGKIJKEN IS MOOI, MAAR VOORUITKIJKEN IS BETER'

Actuele discussies ook: over vrouwen in de muziek en sommige mannen die daar een al honderden jaren achterhaalde mening over menen te moeten hebben. En ook over de nieuwe gezamenlijke uitgangspunten voor redelijke contracten van NVPI en Ntb/Kunstenbond en hoe nu verder. Verder is er nieuws over het nieuwe investeringsfonds voor popmuziek (Upstream, p. 23), het resultaat van jarenlange lobby vanuit Sena – een nauwe samenwerking tussen producenten en uitvoerend kunstenaars, die iets moois opleverde.

Een nieuwe lente kortom. Met wellicht ook een warm, vroeg zomers lentebriesje vanuit Straatsburg en Brussel, richting de toekomst. Ondanks bangmakerij van sommige lobbyorganisaties, in dienst van Google en Facebook, die geen argument onbenut laten en lieten om te proberen onder het betalen van rechthebbenden uit te komen.

Wat er ook van zij, linksom of rechtsom: op naar de komende 25 jaar!

PERFORMERS MAGAZINE

wordt uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de Sena-sectie Uitvoerende Kunstenaars. Het blad is bestemd voor rechthebbende uitvoerende kunstenaars en andere geïnteresseerden. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend.

©2019 Sena-sectie Uitvoerende Kunstenaars

HOOFDREDACTEUR: Erwin Angad-Gaur

REDACTIE: Jeroen Akkermans,
Erwin Angad-Gaur,
Anita Verheggen

EINDREDACTIE: Jeroen Akkermans

VORMGEVING: Robert Swart

COVERFOTO: Lakshmi

Foto: Ivo van der Bent

ILLUSTRATIES: Robert Swart

OPLAGE: 17.980 ex.

AUTEURS: Jeroen Akkermans, Erwin Angad-Gaur,
Sandra Havekes, Rianne van der Molen,
Guido van Oorschot, Jowi Schmitz,
Erik Thijssen, Jimmy Tigges en Henk Westbroek.

REDACTIEADRES: Catharina van Renneslaan 20,
Postbus 113, 1200 AC Hilversum
Telefoon: (035) 625 17 00
E-mail: performers@sena.nl
Website: www.sena.nl/performers-magazine

LAKSHMI

Lakshmi is overtuigd van haar kwaliteiten, maar heeft ook een kritisch stemmetje in haar hoofd.

4

UITGANGSPUNTEN VOOR REDELIJKE CONTRACTEN

Ntb/Kunstenbond en NVPI presenteren op Noorderslag uitgangspunten voor redelijke licentievoorwaarden en een standaard-sessieovereenkomst.

8

BARBARA KOZELJ

Op haar 22ste kwam Barbara Kozelj naar Nederland, als anonieme zangstudent. Ze stippelde meteen haar route naar de wereldtop uit.

10

REFLECTIES

Simon Napier-Bell's visie op de muziekbusiness is grimmig, zo blijkt uit zijn *I'm coming to take you to lunch*. Een kruising tussen een autobiografie, een schelmenroman en een rapportage.

14

UITVAARTMUZIEK

Live uitvaartmuziek zit weliswaar nog steeds in het krappe jasje van de niche-markt, maar de vraag ernaar lijkt te groeien.

20

EN VERDER

2 VAN DE REDACTIE

12 DE WAARDE VAN MUZIEK

16 HOE DOET ZE HET?

18 PODIUM

23 THIJSEN

24 FESTIVAL JONG TALENT

26 JOHNNY LION

27 HENK WESTBROEK

Singer-songwriter LAKSHMI (25) zit vol contrasten. Haar donkere elektronische pop is soms verstild, maar barst regelmatig uit. Persoonlijk is het al niet anders. “Het liefst zou ik de ene dag in een gigantisch voetbalstadion spelen en de andere dag een intieme voorstelling doen in het theater.”

Door Rianne van der Molen
Foto's: Ivo van der Bent

Ze gooien met popcorn en scanderen onverstaanbare teksten; het is alsof een groep jonge voetbalhooligans per ongeluk terecht is gekomen in Theater de Speeldoo in Baarn. De meegekomen leraren proberen de drukke puberjongens tot rust te manen, maar hebben weinig overzicht. Liggend in een grote (nep)bontjas op de piano – zoals bij elk theateroptreden – hoort Lakshmi (25) het angstig aan. “Ik wist niet wat ik meemaakte,” vertelt ze een paar dagen later. “Er zouden een paar scholieren komen, maar ik had geen idee dat het er zoveel waren. Achteraf hoorde ik dat er 150 kinderen waren; de helft van de zaal. In die eerste minuten dacht ik alleen maar: oh god, dit wordt helemaal niks.” Gelukkig heeft ze nog een paar minuten. “Daar op de piano heb ik het hele scenario bedacht. Als ze zouden blijven schreeuwen, kon ik mijn lichtman Koen inschakelen. Die kon vast wel even een spot op één of twee kinderen zetten. Dat is vreselijk als je 15 jaar bent. Verder besloot ik het maar als een uitdaging te zien.” Dan vervolgt ze lachend: “Meestal is het publiek in een theater wat ouder, dus het was ook wel leuk om zoveel jongeren te zien.”

De afgelopen jaren ging het hard met LAKSHMI (de artiestennaam van Lakshmi Swami Persaud). Ze rondde de Herman Brood Academie af, stond in de finale van de Grote Prijs van Nederland (2014), deed mee aan het televisieprogramma *De Beste Singer-Songwriter* (2015) en bracht de goed ontvangen albums *Lakshmi* (2017)

en *Siren* (2018) uit. Ondanks alles wat ze al mee heeft gemaakt, heeft ze het gevoel net begonnen te zijn. “Pas sinds de start van mijn theatertournee *Adem* kan ik leven van de muziek. Maar nog steeds voelt het alsof ik aan het begin sta.” Ze staat liever niet al te lang stil, maar kijkt graag vooruit. Waarbij ze zelf graag de touwtjes in handen houdt. Er waren dagen dat ze hoopte op een mooie platendeal, maar eigenlijk alleen vanwege de macht en promotiemiddelen die de grote bazen hebben. “Van het geld wat ik in mijn muziek gestopt heb, had ik wel drie studies kunnen doen,” vertelt ze. “Daardoor had ik de eerste jaren een bijbaan in een muziekwinkel nodig. Achteraf ben ik daar blij om, want ik wil de macht over het creatieve gedeelte nooit kwijtraken. Ik moet mijn eigen koers varen. Om zonder platenmaatschappij een carrière op te bouwen moet je een lange adem hebben. Die heb ik, volgens mij.”

VROUWEN IN DE MUZIEK

Terwijl ze hard werkt aan die carrière, hoort ze in december muziekproducent Ronald Molendijk bij RTL Boulevard praten over vrouwelijke muzikanten. Dat er weinig vrouwen in de Top 2000 staan weet iedereen, maar wat is volgens hem de reden? Vrouwen maken ‘minder snel goede muziek’ en voelen zich niet prettig in de studio. Als Lakshmi het ziet, schrijft ze een brief. Die post ze de volgende morgen op Instagram. Ze schrijft pissig: “Als iemand met een piemel zegt dat iemand zonder piemel minderwaardig is,

SINGER-SONGWRITER MET KARAKTER

niet kan doen wat hij in potentie wel kan, niet de aanleg heeft om een succesvolle muzikant te zijn, dan zegt dat vervelende mannetje in mijn hoofd: ‘Zie je wel, je zal nooit goed genoeg zijn.’” Het bericht gaat viral en ze krijgt veel bijval. Uiteindelijk gaat ze bij RTL Boulevard in discussie met de muziekproducent. Molendijk heeft geen flauw idee wat hij verkeerd heeft gedaan en verzint zinnen die Lakshmi in haar brief zou hebben gezegd. “Ach, het was een thuiswedstrijd voor hem,” zegt ze daar nu over. “Eigenlijk was het al een verloren zaak toen ik binnenstapte. Dat wist ik wel, maar toch wilde ik die discussie aangaan.”

De brief typeert haar karakter. Lakshmi gelooft in zichzelf en haar carrière, maar heeft ook een kritisch stemmetje in haar hoofd. En als die kritische stem even uitstaat, zoekt ze hem bewust op. Zo laat ze zich na een optreden bij bijvoorbeeld *De Wereld Draait Door* niet alleen bejubelen. “Eerst zit ik altijd op een roze wolk. Dan krijg ik van iedereen complimenten en sturen vrienden allemaal lieve appjes.” Dat gelukzalige gevoel kapt ze zelf af. “Uiteindelijk sluit ik mezelf ergens op met mijn telefoon en dan ga ik Twitter op. Dan zoek ik alle negatieve dingen die er over mijn optreden gezegd zijn en maak ik daar printscreens van. Opmerkingen zoals: ‘Kinderen, neem geen neuspiercing. Daar ga je nasaal van zingen.’ Of mensen die melden dat ze mij lelijk vinden. Het is alsof ik dat super-negatieve allemaal in me op moet zuigen.” Ze denkt even: “Waarom ik dat doe? Ik weet het niet. Vrienden zeggen dat ik ermee moet stoppen. Dat snap ik wel, want die opmerkingen blijven vaak in mijn hoofd hangen. Maar voor mij werkt het ook relativerend. Blijkbaar heb ik dat nodig.”

BUBBEL CREËREN

Het zoeken van tegenstellingen lijkt een rode draad. In het theater laat ze de bezoekers met haar betoverende stem

wegdromen, om ze met elektronische uitbarstingen flink wakker te schudden. Ondertussen vertelt ze persoonlijke verhalen. Over hoe ze wil afgeven op de vleesetende medemens, maar dan haar eigen leren sneakers ziet. En waarom ze nu eigenlijk zo vaak sleutelt aan de perfecte selfie. “Op een poppodium is er geen rust voor dat soort verhalen en bespiegelingen.” In de theaterwereld, waar ze min of meer bij toeval in belandde, wel. “Een impresario had me ooit gehoord op de radio en vroeg me of ik interesse had om een theatershow te maken. Eerst twijfelde ik, want ik had het nooit gedaan. Maar eenmaal schrijvende was ik helemaal verkocht. Ik vind het mooi om mensen mee te nemen in hoe ik worstel met bepaalde keuzes. Bezoekers vinden dat herkenbaar, hoor ik vaak na afloop.” Een garantie voor succes is het maken

van een theatershow niet bepaald. Veel theaters kampen met teruglopende bezoekersaantallen en een vergrijzend publiek. Dat ziet zij ook. “We komen op zoveel mooie plekken, maar we weten nooit hoeveel mensen er komen. De ene avond is het vol, maar vooral in het begin van de tournee was het soms behoorlijk leeg. Dan moet ik echt wel even slikken. Wij werken heel hard om iets moois neer te zetten en je hoopt dat mensen daar van genieten. Tegelijk wil ik toch iedere aanwezige inpakken. We willen een bubbel creëren van 1,5 uur, waarin het publiek helemaal ondergedompeld wordt in de muziek en de verhalen. Zodat zij een mooie ervaring hebben en de zaal de volgende keer wel vol zit.” Ze geniet van dat intieme contact en droomt tegelijk van stadionshows zoals haar jeugdidool P!nk dat doet. “Het liefst zou ik de ene

dag in een gigantisch voetbalstadion een waanzinnige show neerzetten en de andere dag een intieme voorstelling doen in het theater. Ik vind het allebei geweldig; die twee kanten zitten in mij.”

In Baarn is van haar oorspronkelijke zenuwen niets te merken. Zelfs als een bezoeker kwaad ‘koppen dicht’ schreeuwt, is het net alsof ze niets gehoord heeft. Stralend pakt ze de zaal in en de groep jongens wordt langzaam iets minder luidruchtig. “Misschien was het voor de gewone theaterbezoeker verschrikkelijk, maar ik vond het uiteindelijk ontzettend leuk. Bij andere optredens is het meestal van begin tot eind stil en lijkt iedereen in die bubbel te komen. Dat is heel bijzonder, maar keihard werken voor de aandacht is af en toe ook wel lekker.”

‘WE WILLEN EEN BUBBEL CREËREN, WAARIN HET PUBLIEK HELEMAAL ONDERGEDOMPELD WORDT’

Even voorstellen:

Natalie Loop

In de rubriek ‘Even voorstellen’ stelt een Sena-medewerker zich kort en krachtig voor. In deze editie: Natalie Loop, Manager Key Accounts & Buitenland.

Wie ben je?

“Ik kom uit Heerlen en woon sinds mijn studie in Amsterdam. Mijn hobby’s zijn o.a. reizen, Pilates, salsa, ballet, lezen, ontspannen op het strand en pianospelen. Bij mijn familie in Limburg geniet ik nog regelmatig van het goede, Bourgondische leven. Ik werk al vanaf eind 1996 bij Sena.”

Wat is je achtergrond?

“Ik heb Europese Studies aan de UvA gestudeerd met Spaans, Duits, rechten en PR & Massacommunicatie als vakkenpakket. Na diverse banen, o.a. als intercedente bij Randstad, vertaler bij een architectenbureau en managementassistente, kwam Sena op mijn pad. Het was liefde op het eerste gezicht. Inmiddels heb ik diverse functies bij Sena bekleed.”

Wat doe je precies bij Sena?

“In mijn eerste functie als Coördinator / Manager Buitenland, zette ik de afdeling Buitenland op. Hierbij sloot ik veel bilaterale overeenkomsten met zusterorganisaties en spoorde grote nationale en internationale rechthebbenden op zodat zij zich aansloten bij Sena en hierbij ook hun mandaat buitenland bij Sena onderbrachten. Daarna werd ik Repartitie Manager en vervolgens Manager Relatiebeheer. Sinds medio 2018 ben ik verantwoordelijk voor de key accounts en het buitenland. Wij streven er met de afdeling Relatiebeheer naar om een snelle en professionele service aan onze rechthebbenden te bieden, te luisteren naar hun wensen en kritieken en te zorgen dat de bilaterale overeenkomsten optimaal functioneren. Dit garandeert dat rechthebbenden maximale inkomsten ontvangen voor hun muziekgebruik in het buitenland!”

Sena Nieuws

Save the date: 6 mei – VvA in Utrecht

Als vergaderen jouw hobby was, dan zou je geen muzikant geworden zijn – dat begrijpen we heel goed. Toch willen we je aanmoedigen om op 6 mei naar onze jaarlijkse Vergadering van Aangeslotenen (VvA) te komen. Dat klinkt niet erg spannend, maar het is wel het moment om je stem te laten horen zodat Sena haar werk zo goed mogelijk kan doen. De VvA is niet alleen een belangrijk moment waarop wij je bijpraten over de financiële resultaten en andere activiteiten van Sena maar ook een mooi netwerkmoment. Kom dus vooral kennismaken met collega-muzikanten en/of spreek af met een van onze Relatiebeheer-medewerkers. Zij beantwoorden op locatie al jouw mogelijke vragen over MySena, onze app, jouw repertoire en je doorbetalingen in de mobiele servicedesk. De VvA van de sectie Uitvoerende Kunstenaars vindt plaats van 14:30 tot 16:30 uur in Tivoli-Vredenburg. En laten we niet vergeten te melden dat de drank en bitterballen gratis zijn. Graag tot ziens op 6 mei.

Music Rights on Tour

Sena, Buma/Stemra en Stichting NORMA lanceren gezamenlijk Music Rights on Tour. Met dit initiatief willen de drie organisaties misverstanden rondom muziek en recht wegnemen en verschillende doelgroepen voorlichten.

Voor veel muzikanten blijft muziek en recht een lastige puzzel. Moet de hele band zich aansluiten bij Buma/Stemra? Krijg ik voor live-optredens ook geld van Sena? En wanneer is het handig om lid te worden van NORMA? Om deze en meer vragen voor eens en voor altijd te beantwoorden, slaan de Nederlandse rechtenorganisaties de handen ineen. Music Rights on Tour trekt in 2019 onder meer langs muziekopleidingen en evenementen. Geïnteresseerden kunnen zich melden bij het initiatief. De voorlichting is gratis en bedoeld om transparantie en samenwerking met betrekking tot rechten in de muziekindustrie te bevorderen.

Wil je meer informatie neem dan contact op via info@musicrightsontour.nl

Zaterdag 19 januari presenteerden Ntb/Kunstenbond en NVPI (de branchevereniging voor platenmaatschappijen) op Noorderslag gezamenlijke uitgangspunten voor redelijke licentievoorwaarden. Daarnaast presenteerden zij een standaard-sessieovereenkomst. De onderhandelingsresultaten waren een vervolg op de uitgangspunten voor redelijke artiestenovereenkomsten die zij een jaar eerder ook op Noorderslag presenteerden.

Door Erik Thijssen Illustratie: Robert Swart

REDELIJKE LICENTIECONTRACTEN EN EEN STANDAARD-SESSIEOVEREENKOMST

NTB EN NVPI PRESENTEREN UITGANGSPUNTEN

Erwin Angad-Gaur (senior adviseur Kunstenbond/Ntb): “Het is opnieuw een stapje voorwaarts. Belangrijk is ook dat deze afspraken richtinggevend zullen zijn binnen subsidievoorwaarden van het nieuwe Investeringsfonds Pop (zie pagina 23, red). Dat geeft de afspraken tanden. Van belang is de sector te ontdoen van wurgcontracten. Door een raamwerk te bouwen van do’s en don’ts kunnen we de excessen in de contractpraktijk tegengaan.”

“Deze aanbevelingen zijn een vervolg op die van vorig jaar,” vult Paul Solleveld (beleidsadviseur van NVPI) aan. “Ik ben blij dat we het overleg vruchtbaar hebben kunnen voortzetten. Beide partijen hechten aan een goede relatie tussen makers en exploitanten; je bent immers partners: je wilt samen in harmonie aan de exploitatie van de muziek werken. Vooral transparantie van afspraken is daarbij van belang. Als ieder weet waar hij aan toe is creëert dat rust.”

REDELIJKE LICENTIECONTRACTEN

Solleveld geeft aan dat alleen al het overzicht van zaken die in een contract geregeld moeten worden een meerwaarde oplevert: “Ik denk dat in het algemeen de belangrijkste punten voor een licentieovereenkomst zijn benoemd. Natuurlijk zijn er nog

punten waar nader over onderhandeld wordt, rekening houdend met de precieze aard van de samenwerking. Dat kan bij licentiecontracten net als bij artiestenovereenkomsten nogal verschillen. Van belang is vooral welke rechten wel en niet meegaan in de licentie en helderheid over wat in financiële zin onderwerp en gevolg is van de overeenkomst.”

Angad-Gaur: “Daarnaast zijn er ook een paar normatieve uitspraken. Zo hebben we opnieuw bevestigd dat collectieve rechten, zoals de Sena-vergoedingen van de artiest, niet mogen worden overgedragen en dat over de collectieve vergoedingen van de producent, in het geval van een licentiedeal, heldere afspraken gemaakt moeten worden. Afhankelijk van de totale deal en de investeringen die ook de maatschappij doet, kan afgesproken worden dat ze in die inkomsten (maar alleen in de producentenvergoeding) meedelen. Maar let op: in principe is de artiest in een dergelijk geval enig eigenaar van ook deze rechten, dus er moet wat de Ntb betreft wel echt iets tegenoverstaan als men wil meedelen.”

SESSIEOVEREENKOMST

Naast de aanbevelingen voor licentieovereenkomsten (en de eerder gepubliceerde aanbevelingen voor redelijke

artiestencontracten) presenteerden de organisaties een standaardovereenkomst voor sessiemusici. “We vonden dat het tijd werd zowel producenten als artiesten erop te wijzen dat zij ook op schrift sessiewerk moeten regelen,” licht Angad-Gaur toe. “Dat is voor de mogelijkheid een opname te kunnen exploiteren eigenlijk noodzakelijk, terwijl heel vaak nagelaten wordt dat goed te regelen. Daar helpen wij nu dus bij.” Solleveld: “Het sessiecontract is voor beide partijen van waarde. Het is ook hier weer essentieel dat duidelijk is welke rechten worden overgedragen en welke niet. Exploitatierechten wel, vergoedingsaanspraken niet. Helderheid is voor iedereen van belang.”

KRITIEK

Ntb en NVPI vroegen professor Bernt Hugenholtz (directeur van het Instituut voor Informatierecht in Amsterdam) om net als vorig jaar als onafhankelijk wetenschapper zijn oordeel over de afspraken te geven. Hugenholtz beaamde dat opnieuw een positieve stap is gezet, maar zag toch ook veel onduidelijkheden. Vooral bepleitte hij verdere onderhandelingen over modelcontracten. “Let op: daarmee bedoel ik niet een one-size-fits-all contract, maar een contract waarin verschillende opties

met standaardclausules voor die verschillende opties worden gegeven.”

Op die manier wordt werkelijk duidelijkheid geboden vond hij, want nu ontbreekt in de aanbevelingen vaak de exacte definitie, die in het contract het verschil maken kan.

Angad-Gaur is het met hem eens: “Uiteraard zouden wij dat stapje verder willen zetten. Zoals we ook graag over minimumtarieven zouden spreken. De wet staat dat toe. Als we kunnen vastleggen wat een minimaal redelijk royaltyperscentage is, komen we nog een stap verder in het uitwiden van

misstanden. Hetzelfde zou voor de optie van verder uitgewerkte contracten gelden.”

Solleveld is enigszins afhoudend: “Ik vind deze aanbevelingen een belangrijke stap in lijn met de vorige. Natuurlijk zullen wij ook in de toekomst blijven kijken naar verdere invulling en in gesprek blijven. Dat zal in ieders belang zijn. Een stap naar modelcontracten is in mijn ogen nog een brug te ver. Bij het sessiecontract kon dat wel, omdat dat een veel meer overzichtelijke situatie is. De situatie is per licentie heel verschillend. Dat

wil niet zeggen dat er niet op bepaalde punten een standaardformulering kan worden bedacht. Zoals wij dat in het verleden al eens hadden met betrekking tot het overdrachtsartikel in het platencontract (welke rechten draag je over en welke niet). Daar kunnen we naar kijken. We blijven sowieso in gesprek.”

(wordt (opnieuw) vervolgd (?))

De uitgangspunten voor redelijke contracten en het standaard sessiecontract zijn te downloaden op de Ntb-website (www.ntb.nl) en op de website van de NVPI (www.nvpi.nl)

KLASSIEK

Door Guido van Oorschot
Foto: Andreas Terlaak

Het succesverhaal van de klassieke zangeres Barbara Kozelj (40) begint in Slovenië. Om precies te zijn in het dorp Predosjle. Kleine Barbara zong er graag en veel, zowel thuis als in koren. Ze belandt op het conservatorium van de hoofdstad Ljubljana en studeert piano. En pas als ze vanaf haar klavier zangstudenten begeleidt, dringt tot haar door: dit wil ik óók! Zingen! Na een speurtocht door Europa, op zoek naar een geschikte opleiding, stapt Kozelj (spreek uit: kozéél) op haar 22ste binnen bij het Koninklijk Conservatorium in Den Haag.

Ze stippelt meteen haar route uit. “Aanvankelijk zong ik in een koor, om kennis te maken met de Nederlandse muziekcultuur. Maar al snel dacht ik: als ik zo doorga, zal niemand mij ooit zien als solist. Terwijl ik daarvoor nou net naar Nederland was gekomen.” Dus duikt Kozelj, de studerende mezzosopraan, als solist steeds vaker op bij amateurkoren en in het semiprofessionele circuit. “Voor mij was het essentieel die ervaring al vroeg op te doen. Ik wilde voelen wat er met me gebeurde als ik een solo zong voor publiek.”

AUDITEREN

Na haar eindexamen slaat Kozelj aan het auditeren. Ze draaft op bij orkesten en operahuizen, concurreert stevast met tientallen andere zangers. “Ik vond het geen prettig circuit. Ik kwam al gauw tot de conclusie dat ik kennelijk geen zanger ben die er tussen vijftig anderen wordt uitgepikt.” Gelukkig voor haar opent zich een andere weg. Die loopt via de Dutch National Opera Academy, de opera-opleiding van de conservatoria van Amsterdam en Den Haag.

“Ik zong in *Alcina*, een barokopera van Georg Friedrich Händel. Die werd geleid door de Britse dirigent Richard Egarr. Met hem voelde ik meteen een klik en voor optredens nam hij me mee naar het buitenland. Gek genoeg merkte ik meteen dat ik daardoor ook interessanter werd voor Nederland.” Kozelj loopt nog een tweede dirigent tegen het lijf die graag met haar werkt: de Hongaar Iván Fischer. In 2012 gunt hij haar solo's in de *Matthäus-Passion* van Johann Sebastian Bach. Met Fischer zingt ze zelfs bij het Koninklijk Concertgebouworkest, de wereldtop.

“Het belangrijkste voor mijn carrière nu? Dat ik goed blijf zingen. Alleen dan word ik teruggevraagd. Daarnaast is een goede impresario belangrijk. Zonder agent kom je bij sommige orkesten en operahuizen niet eens binnen. En internet spreekt natuurlijk een woordje mee. Website, social media, je moet vindbaar zijn: in dat spelletje moet je meegaan.”

LUXE

Het voelt als een luxe, zegt Barbara Kozelj, dat ze haar engagements eindelijk voor het uitkiezen heeft. ‘Er heerst in mijn carrière een fijn evenwicht. Ik kom net uit een barokopera van Antonio Vivaldi, volgend seizoen doe ik in Leipzig Wagners *Tristan und Isolde*. Dit voorjaar sta ik in de Kleine Zaal van het Amsterdamse Concertgebouw, samen met de beroemde pianist Julius Drake. Zulke verschillen in repertoire houden me wakker. Al zal zo'n intiem liedrecital na Vivaldi even wennen zijn. Zonder pruik en kostuum voel ik me bijna naakt.”

Op haar 22ste kwam Barbara Kozelj naar Nederland. Toen was ze een anonieme zangstudent, tegenwoordig zingt ze in het Concertgebouw.

FIJN EVENWICHT

DE WAARDE VAN MUZIEK

Elke winkel heeft een eigen publiek en een eigen sfeer. Die sfeer wordt mede bepaald door het interieur, de bediening – en vaak ook door de muziek. Performers Magazine praat met mede-oprichter en -eigenaar André van Dongen van Bizzare in Maastricht.

Door Jimmy Tigges
Foto: Minke Faber

‘Bizzare: we only create what you can’t imagine’, luidt de intrigerende slogan in een promofilmpje. De winkel is een mer à boire voor liefhebbers van extravagante kleding, schoenen, laarzen, corsetten en fantasievolle accessoires, van bontgekleurde pruiken tot handtassen met een uitpuilend reuzenoog. Veel lak, (nep)leer en spikes, maar geen trendy spullen. “Ik zoek op internet naar maffe dingen,” zegt mede-eigenaar André van Dongen van de zaak in het hippe stadsdeel Wyck. “Prijzen maken mij niet zoveel uit. Hoe extremer iets is, hoe beter het loopt.” Van Dongen, ondanks zijn vervaarlijk ogende gezichtsversieringen de vriendelijkheid zelve, zat in de mode, voordat hij met Jacques Janssen in 1996 Bizzare opende. “We vallen onder het alternatieve circuit: punk, gothic, fetisj, cyber, streetwear, stylish. Een breed aanbod, maar wel bij elkaar passende stijlen.” Niet dat de stad bekend staat om zijn clubscene. “We zijn buiten Maastricht bekender dan in Maastricht zelf. Mensen komen overal vandaan, ook uit België en Duitsland. Vanuit Groningen zitten ze drie uur in

de trein om hier te komen shoppen. Bij ons krijgen ze persoonlijke aandacht en advies, dat vinden ze prachtig.”

Aanvankelijk richtte het duo zich op de dancescene, op uitgaanskleding en partywear. “Toen die scene inkakte, zijn we geswitcht naar andere groepen eigenzinnige mensen die zich willen onderscheiden. Hier komen muzikanten, podiummensen, goochelaars, bezoekers van fantasy-festivals, van alle leeftijden. Mensen met een bepaalde levensstijl, maar ook die na een week in het gareel lopen wel eens uit de band willen springen.” Van Dongen is blij met de op maat gesneden winkelinrichting, inclusief griezelkabinet in de kelder, door interieurontwerper Maurice Mentjens. “Als je iets aparts neerzet, hoef je die niet elke vijf jaar te veranderen. Je moet de mensen blijven boeien. De inrichting en presentatie zijn heel voornaam, net als de muziek.”

Voormalig drummer Van Dongen kende als ‘Eloy’ een carrière als dance-dj, stond op evenementen als Dance Valley, Extrema en Aquabest. “Dat was van de jaren negentig tot 2005, toen de dancescene nog underground was. Nu zijn het volksfeestjes geworden, het intieme is er vanaf.” In de zaak draait hij wat hij mooi vindt. “Wel op zo’n niveau dat mensen lekker kunnen shoppen. De keuze is breed. Ik draai veel instrumentale cd’tjes met een beetje dancebeat, maar geen pure dance. Wel ambient, deep-house, progressive trance. Wat je nu hoort is synthpop: Claudia Brücken, voormalig zangeres van Propaganda.

Muziek draaien is een gevoelskwestie, afhankelijk van de sfeer die ik wil creëren en de mensen die op dat moment binnen zijn. Ik krijg vaak complimenten: ‘Hé, wat heb je opstaan? Da’s lekker!’ Dan zet je blijkbaar toch de goede dingen op.” Naast de cd-speler liggen stapels cd’s. “Er staat hier altijd muziek op. Toen we in het hoesetijdperk begonnen, stond hier elke zaterdag een dj. Soms draaide ik zelf.” Hij wijst op de, op een slanke paal steunende dj-booth, met draaitafelinstallatie. “Met ons huidige assortiment trekken we een breder publiek. We zijn met de tijd meegegaan. Mensen veranderen, stijlen veranderen. Dan moet je niet in die housestijl blijven hangen. Ik draai nieuwe dingen, maar ook wat ik in mijn dj-tijd draaide. Dingen die lekker in het gehoor liggen. Muziek moet vloeien, met een lekkere melodie. Ik heb alles nog uit mijn tijd als vinyl-dj. Als ik het in mijn kop krijg, klim ik zo de dj-booth weer in.”

‘IK KRIJG VAAK COMPLIMENTEN: ‘HÉ, WAT HEB JE OPSTAAN? DA’S LEKKER!’

BIZZARE IN MAASTRICHT

REFLECTIES

SCHULD

De muziek van Queen beleeft hoogtijdagen. In verkoop en in streams. Dankzij de film *Bohemian Rhapsody*, die prijs op prijs binnensleepte en bezoekersrecord na bezoekersrecord verbrak. Maar het succes van Queen had nog groter kunnen zijn. Als...

Door Erwin Angad-Gaur Illustraties: Robert Swart

Als muziekmanager Simon Napier-Bell niet had verhinderd dat Queen in plaats van Wham! als eerste westerse rockband in communistisch China op mocht treden.

Napier-Bell beschrijft het in *I'm coming to take you to lunch*, een kruising tussen een autobiografie, een schelmenroman en een rapportage; een unieke inkijk in de muziekindustrie. Napier-Bell werkte anderhalf jaar aan de publiciteitsstunt die Wham! moest laten doorbreken in de Verenigde Staten. Politieke doelen had hij niet. De band eiste van het management een doorbraak binnen twee jaar, een onmogelijke opdracht tenzij... Tenzij middels een nieuwsfeit waardoor de band in alle journaals en alle media zou staan. De eerste westerse band in China.

FOLDERS

Lunches met corrupte politici en ambtenaren, geheime diensten die hem volgden, Napier-Bell reisde om de maand naar China en kwam ze allemaal tegen. Langzaam leek het plan werkelijkheid te worden tot het nieuws kwam dat de Chinese autoriteiten een andere band op het oog hadden. Queen. Met Freddy Mercury, 'to be honest, (...) the best thing in British pop'. Napier-Bell fabriceerde twee brochures. Een over Wham!, met afbeeldingen van nette jonge fans, lovende besprekingen in de pers, foto's van George Michael en Andrew Ridgeley als nette jonge popsterren en een fol-

der over Queen, waarin hij de betekenissen van het woord 'Queen' in het Engels uiteenzette en foto's koos van de bandleden in uitzinnige kleding en met – zelfs op de foto's – eruit springende make-up. Van elke folder nam hij 25 exemplaren mee naar China. En deelde ze uit aan de juiste functionarissen.

Napier-Bell, zelf homoseksueel, schaamt zich er niet voor: 'It wasn't at all offensive. It was the sort of thing

that might have been put together by a gay fan in praise of his favourite group – glitzy and camp.' En in de muziekindustrie is alles geoorloofd.

SCHULD

Het lijkt de basisvisie van Napier-Bell: de muziekbusiness is een constante strijd van artiest tegen platenmaatschappij en van gevechten tegen boekers, regisseurs en media. Het is een smerig spel soms, waarin elke illusie

'EIGENLIJK IS IEDEREEN DIE VOOR DE PLATENMAATSCHAPPIJ WERKT MOREEL VERWERPELIJK'

van morele superioriteit een teken van ijdelheid is. De grootste schurk is de platenmaatschappij. En eigenlijk is iedereen die voor de platenmaatschappij werkt moreel verwerpelijk, van de koffieuffrouw tot de hoogste baas: zij leven immers van het oplichten van artiesten. Zoals iedereen, van de artiest die een slecht platencontract tekent om maar aan de bak te komen tot aan Napier-Bell zelf, die het management van een artiest accepteert, medeschuldig is aan het in stand houden van het systeem. Wij werken er allemaal aan mee.

'What I meant was..., ' antwoordt hij in een discussie met Andrew en George, 'since everybody knows what record companies are up to, if you go and work for one you're condoning it.' (...) 'That's the fundamental problem of working in the music business. It's so riddled with dishonesty that just by being in it you're tarred with the same brush.'

Hij beschrijft hoe hij Wham! middels een rechtszaak uit hun oorspronkelijke contract kreeg, maar waarschuwt de lezer voor optimisme. 'In the music business you don't get out of an unfair contract to get into a fair one; you get out of one unfair contract with bad terms to get into another unfair contract with slightly better terms. As you climb the pop hierarchy you get better contractual conditions as you go up, moving from a bottom-rung deal where you're ripped off by every technique a record company knows, to a higher-rung deal where you're ripped off with greater subtlety. That's the fun of the music business; it's like Monopoly, or one of those other board games that make wet winter afternoons so enjoyable.'

KLEINE LETTERTJES

Het contract van Sharon Redd vormt een mooi voorbeeld. Als voormalig achtergrondzangeres van Bette Midler kreeg zij een solo-contract en nam drie

r&b-albums op die slecht verkochten in de Verenigde Staten. Tot enkele remixen voor de Europese clubmarkt doorbraken. In Europa wel te verstaan. Waarvoor zij geen royalties ontving. In haar contract stond de bepaling dat zij geen royalties zou ontvangen totdat opnamekosten verrekend waren met haar Amerikaanse royalties. Aangezien ze in Amerika niet verkocht ontving zij van de hits in Europa ook geen geld en zou ze daar nooit geld van zien, zolang de verkoop in Amerika achterbleef. Napier-Bell huurde een Amerikaanse advocaat om te helpen haar van haar contract te verlossen. Een bijna heilige plicht: platenmaatschappijen zijn de vijand!

Het boek is soms pijnlijk herkenbaar, zou verplichte literatuur moeten zijn bij de Rockacademie en bij andere popopleidingen en is daarnaast, zoals Monopoly, een geweldige manier om een druilerige middag mee door

te brengen. Leerzaam en humoristisch. Met een onderlaag van pijnlijke vragen, met bovenaan de lijst de belangrijkste: hoe schuldig ben ikzelf? Iedereen zal die vraag voor zichzelf moeten beantwoorden.

HOE DOET ZE HET?

SINTA WULLUR (60) IS COMPONISTE, PIANISTE, GAMELANSPEELSTER, ZANGERES EN INITIATOR VAN MUZIEKPROJECTEN

HOE COMBINEER JE AL JE VERSCHILLENDE TALENTEN?

“Op dit moment ben ik me aan het voorbereiden op het Minimal Music Festival in Amsterdam in april. Ik ga het atrium van het Muziekgebouw omtoveren tot een heuse gongtempel. Met tientallen gongs, speciaal door mij ontworpen, opgesteld volgens de uren van de klok. Ik noem het de gamelan-klok, het is een muzikale installatie, gestemd in het westerse toonsysteem.

Maar ik duik steeds in nieuwe projecten. Ik componeer voor anderen en voor mijzelf, ik heb verschillende ensembles, ik doe ad-hoc-samenwerkingen. Het overkoepelende thema is steeds ‘de overbrugging van culturen’. Ik volg bij het kiezen mijn hart, dat is voor mij de beste en misschien wel enige manier van werken.

Naast al die projecten ben ik werkzaam als pianolerares, ongeveer twee dagen per week. Zo geef ik een zekere balans aan mijn inkomen.”

IS DAT IDEEAAL?

“Het zou nog idealer zijn als ik iets minder

kon lesgeven. Maar dan zou ik om geld te verdienen commerciëler moeten werken en dat wil ik niet.”

ALS GELD NIET UITMAAKTE, WAT ZOU JE DAN HET LIEFSTE DOEN?

“Dan zou ik een eigen ruimte hebben van waaruit ik alles kon doen wat ik nu ook doe. Eén centrale plek waar ik workshops kan geven, muziekgroepen kan opbouwen en bovenal een plek waar ik mijn gamelaninstallatie kan laten staan om er direct mee aan de slag te kunnen.”

LUKT HET OM ROND TE KOMEN VAN DE MUZIEK?

“In ‘85 studeerde ik af aan het conservatorium, klassiek piano. Tijdens mijn studie deed ik een workshop op de Javaanse gamelan en dat leidde tot nóg een studie: compositie, waarbij meteen al de verschillende culturele invloeden aan bod kwamen. Ik ging in Indonesië – waar ik ben geboren – gamelan studeren en later in India zang. Vanaf ‘89 deed ik alles door elkaar, vanaf dat moment leefde ik van de muziek.”

HOE DENK JE OVER NABURIG RECHT? HEB JE ER OOK WAT AAN?

“Ik heb cd’s opgenomen waarbij ik zowel componist als uitvoerend muzikant was. Maar

het is te veel een niche om vaak gedraaid te worden op de radio. Van Buma heb ik wel geld gekregen, maar van Sena verwacht ik eerlijk gezegd niet zoveel.”

WAT IS JE GEHEIM?

“Toen ik begon aan het conservatorium merkte ik meteen een verschil met de anderen. Als ik piano studeerde hoorde ik in wel drie lokalen hetzelfde stuk. Mijn docenten zeiden: studeer zes uur per dag, dan word je vanzelf de beste. Maar ik wilde niet concurreren met andere muzikanten. Ik wilde muziek maken, mijn eigen muziek om precies te zijn. Zo heb ik me altijd ontwikkeld. Ik trek mijn eigen plan, maak mijn eigen muziek, verzijn mijn eigen projecten. Ik hou niet van opgeven. Als iemand zegt: ‘Leuk idee maar dat lukt je niet.’ Dan denk ik altijd: dat lukt me wél.”

WAAR DOE JE HET ALLEMAAL VOOR?

“Geweldig was bijvoorbeeld de uitvoering van mijn opera *Sita’s Liberation* in 2007, de eerste muziektheaterproductie met mijn westers gestemde gamelanensemble. Tien jaar later was er de voorstelling *Temple of Time*, een rituele installatie en compositie van mijn hand, waarbij Miranda Lakerveld de regie op zich nam. Maar er zijn natuurlijk nog veel meer momenten. Zoveel zelfs, dat mensen weleens roepen: jij bent zo’n goochelaar die tien bordjes tegelijk in de lucht houdt. En dat is waar, ik heb me altijd in de breedte ontwikkeld. ‘Ontwikkel je nou in de hoogte’, zeggen ze dan. Maar zo werk ik niet, ik wil die breedte en de grap is: als je je maar lang genoeg met dezelfde dingen in de breedte ontwikkelt, dan ga je vanzelf ook omhoog. Ik ben nu al wat ouder, maar je weet het nooit; misschien ga ik binnenkort oogsten. En als dat niet gebeurt, dan vind ik het leven dat ik nu heb ook goed, want de vorm die ik koos betekent dat alles wat ik doe elkaar voedt. Het componeren en Indiaas zingen zijn leerscholen voor mijn improvisatievaardigheid, door gamelan te spelen ontdek ik andere ritmes voor de piano.”

Door Jowi Schmitz Foto: Minke Faber

HOOGSTE JAAROMZET:

-€ 24.000 bruto

LAAGSTE JAAROMZET:

-“Ik heb van 2013 tot 2016 heel veel gereisd om in alle delen van de wereld muziek te studeren. Toen kwam mijn netto jaaromzet na een tijdje op € 0 uit.”

MUZIKANTENKOSTEN: “De ruimtewuur is mijn grootste kostenpost. Mijn gamelanklok heb ik ooit met subsidie aangeschaft, maar laatst waren er drie gongs kapot, dus toen ben ik met € 900 op zak naar Indonesië vertrokken en kwam ik terug met één hangende en twee staande

gongs. Het scheelde in de kosten dat ik ze zelf vervoerde, met heel veel kussenvulling.”

GROOTSTE UITSPATTING DIT JAAR: “Dat was eind december, maar voor mij telt het nog als dit jaar: de aanschaf van een Nord Stage Piano. Dat is een synthesizer waar ik gamelansamples op kan invoeren, maar waar ik ook prachtige Indiase glissando’s mee kan maken. Aangezien glissando’s typisch zijn voor Indiase zang, kan ik dus met die ene piano al mijn studies samenbrengen. Die piano kostte tweedehands € 1750. Nieuw zou hij € 4000 zijn geweest.”

www.minimalmusicfestival.nl

Fred Teeven is per 1 januari 2019 de nieuwe onafhankelijk voorzitter van VOI©E, de branchevereniging van collectieve beheersorganisaties (CBO's). Hij volgt Job Cohen op, wiens tweede en laatste ambtstermijn is verlopen. De rode draad in zijn ambities voor de komende jaren: efficiënter werken. Door Jeroen Akkermans foto: Judith van Tartwijk

Vaker met één mond spreken

Fred Teeven

Wat doet VOI©E?

"Onze taak is, ruim geformuleerd: het collectief beheer zo goed mogelijk regelen. Daar valt veel onder. Zoals het soepel laten verlopen van de gang van zaken tussen makers en producenten, die soms verschillende belangen hebben. We voeren echter ook overleg met het College van Toezicht (dat kortweg de CBO's controleert) en bevorderen goede (auteurs)wetgeving, bijvoorbeeld als het gaat om dat toezicht. Want hoe efficiënter

de wetgeving en het toezicht is, hoe meer geld er naar de rechthebbenden gaat, de primaire taak van de CBO's. Daarnaast zijn we het aanspreekpunt voor vragen over de collectieve uitoefening van het auteursrecht en naburige rechten en meldpunt voor kritiek of klachten."

Wat zijn de prioriteiten van VOI©E en u als voorzitter, voor de komende tijd?

"Naast het zo soepel mogelijk laten verlo-

pen van het toezicht: het bevorderen van de kennis over auteursrecht, zowel in de politiek als in de maatschappij, en het zo goed mogelijk behartigen van de belangen van CBO's. Hierbij is mijn uitgangspunt: ja, er zijn binnen de CBO's belangentegenstellingen tussen producenten en makers, maar we moeten wel effectief zijn. Ofwel: als de belangen in de pas lopen moeten we trachten met één mond te spreken en de rijen sluiten. Dit bevorderen is een van mijn prioriteiten."

VOI©E en de aangesloten CBO's vinden al jaren dat het College van Toezicht doorschiet in haar controletaak. U was als staatssecretaris van Justitie deels verantwoordelijk voor de wet die dat (streng) toezicht regelt. Hoe kijkt u daar nu tegenaan?

"Niet anders dan toen: controle is nodig, maar je moet ook een beetje vertrouwen hebben in organisaties. Als de overheid dat vertrouwen echter verliest, wat destijds het geval was vanwege de perikelen bij Buma/Stemra, krijg je een strak controle-regime. Dat voorzag ik toen wel. Inmiddels blijkt uit diezelfde strenge controles dat vrijwel alle CBO's de afgelopen jaren hun administratie keurig op orde hadden. Dan wordt het tijd meer te vertrouwen op interne controles en een lichter controle-regime in te voeren. Anders ben je dingen onnodig aan het overdoen, wat leidt tot frustratie en kosten waarvoor de rechthebbenden opdraaien. Nu ken ik de wet goed, er is volop ruimte voor een verlicht toezicht, mits het interne toezicht goed functioneert, er een keurmerk is, enz. Voor de invoering van een soepeler toezicht zet ik mij volop in, onder meer door de wet goed uit te leggen."

VOI©E vormt samen met Platform Makers (samenwerkingsverband van alle vakbonden en beroepsorganisaties voor auteurs en artiesten) en Platform Creatieve Media Industrie (samenwerkingsverband van de brancheorganisaties voor producenten, uitgevers en

omroepen) de Federatie Auteursrechtbelangen. Hoe kijkt u naar de verhouding en de samenwerking met deze twee organisaties?

"Ook hier kan een en ander efficiënter. We zijn met drie voorzitters, die soms drie keer dezelfde boodschap verkondigen, waarbij de toon soms verschilt. En zelfs de inhoud, zo af en toe. Dat is verwarrend en vermoeiend voor het publiek en de politiek; die nemen je minder serieus. We zouden met één mond moeten spreken als de belangen in de pas lopen. In het verlengde hiervan: het wemelt van de belangenorganisaties, die zelf ook nog eens bestaan uit clubjes met diverse belangen. Ik ben benieuwd of we in staat zijn de rijen meer te sluiten. Met een duidelijke boodschap die uit één mond komt, sta je een stuk sterker. Daar wil ik me hard voor maken."

In veel landen is het auteursrecht ondergebracht bij het ministerie van Economische Zaken of Cultuur. Ligt dat niet meer voor de hand dan Justitie?

"Nee, dat vind ik niet. Natuurlijk zal Cultuur beleidsmatig meer te bieden hebben dan Justitie. Dat argument snap ik wel. Maar als Justitie goed samenwerkt met dat departement, hoeft dat geen probleem te zijn. Auteursrecht gaat mijns inziens primair om wetgeving, bijvoorbeeld als het gaat om de vertaling van Europese richtlijnen in Nederlandse wetten, wat nu volop speelt."

Als staatssecretaris en Tweede Kamerlid heeft u veel met de sector te maken gehad. Wat is u daarvan bijgebleven?

"Ik vond en vind het een hele interessante wereld. Ik ben wel een beetje van de sector gaan houden. Als strafjurist ben je ook wel een beetje creatief, maar dat is heel wat anders dan de creativiteit van mensen die mooie dingen maken of goed toneel kunnen spelen. Het was en is mooi om dit van dichtbij mee te maken."

Als staatssecretaris was u er niet voor dat een CBO de on demand-gelden incasseert voor rechthebbenden. Bent u nog steeds tegenstander van dit zogeheten radiomodel?

"Ik ben mij momenteel flink aan het inlezen in het auteursrecht. Mijn kennis hierover wil ik bijspijkeren. Dat geldt ook voor de voors en tegens van het radiomodel. Daar ga ik me nog nader in verdiepen."

Wat doet u nog meer?

"Ik ben drie dagen per week buschauffeur, heerlijk vind ik dat. Ik ben gek op grote voertuigen, tijdens verkiezingscampagnes reed ik bijvoorbeeld als dat uitkwam de VVD-bus. Daarnaast ben ik voorzitter van de raad van toezicht voor Partners van Jeugd, een samenwerkingsverband van jeugdzorgorganisaties William Schrikker en de Jeugd- & Gezinsbeschermers. Verder heb ik een eigen bedrijfje, Verinq, waarbinnen ik consultant risicomanagement ben. We adviseren bijvoorbeeld over cybercrime. Ik verveel me bepaald niet."

Trompettist Eric Vloeimans tijdens een door Fermate Uitvaartmuziek georganiseerd afscheid. Foto Wouter Jansen

Hoewel de traditionele cd nog altijd domineert tijdens afscheidsdiensten, klinken er steeds vaker zangers, violisten en zelfs complete koren. Uitvaartmuziek is weliswaar nog steeds een nichemarkt, maar de vraag ernaar lijkt te groeien. Door Jimmy Tigges

Het is een betrekkelijk nieuw fenomeen bij uitvaarten, weet ritueelbegeleider Simone Snakenborg. "Als de kerk wegvault, kies je een andere invulling en dan

is levende muziek door professionele musici een optie geworden." Het staat nog wel in de kinderschoenen. "Mensen zoeken vaak een specifieke uitvoering

van bijvoorbeeld André Rieu, want daar luisterde oma altijd naar. Dan moet je niet met live muziek aankomen. En als iemand een *Romance* van Mozart wil horen, denk ik niet direct aan een pianist." Levende muziek kost bovendien geld, maar maakt wel tien keer zoveel indruk. "De energie die daarvan uitgaat heeft regelrecht invloed op de energie van de afscheidsdienst. Dat interfereert met elkaar. Achteraf hoor je opmerkingen als: 'Dat was eigenlijk een heel ontspannen dienst.' Dat is de toegevoegde waarde."

MUZIEK OP MAAT

"Vanuit de kerk werd vroeger al gemusiceerd," zegt Lieven Cooiman, oprichter van Fermate Uitvaartmuziek. "Live muziek leeft, het ademt en stroomt. Musici kunnen inspelen op het moment, een cd klinkt altijd hetzelfde. Nabestaanden kunnen zich ergens fysiek op richten. Er is contact. Bij mijn bedrijf is de vraag gegroeid van twintig naar tachtig gevallen per jaar." Met zijn broers zong Cooiman op de uitvaart van zijn opa. Dat maakte indruk.

"Na afloop zeiden we, voor de grap: daar kunnen we geld aan verdienen. De volgende ochtend dacht ik: goed idee. Van een uitvaartkoor heeft het zich ontwikkeld tot een scala aan mogelijkheden, een impresariaat dat muziek op maat levert." Als organisator van muziekproducties kan Cooiman putten uit een breed netwerk van topmusici. Behalve een koor, met leden van gerenommeerde klassieke ensembles, levert Fermate een strijkkwartet, gitarist, violist met pianist, cellist, trompettist of andere bezetting naar voorkeur. Het genre varieert van klassiek tot pop. "Als mensen Karin Bloemen of Wende Snijders te kostbaar vinden, zoek ik iemand anders die het gevraagde liedje goed kan vertolken. Alles kan, dat is juist zo gaaf. Heb je een Tibetaanse cymbalist nodig? Ook die is op korte termijn te vinden."

COTTON ROSE

Ook zelfstandige muzikanten bieden zich aan. Singer-songwriter Liseth Horsten speelde met een bevriende zangeres op huwelijken, recepties en soms een uitvaart. Er moest brood op de plank na het afronden van de Rockacademie. "Die uitvaartoptredens spraken mij aan," vertelt ze. "Daar richt ik mij als 'Cotton Rose' nu solo op. Mensen zijn nog niet gewend aan de mogelijkheden, maar het groeit. Ze vinden je via internet." Als uitvaartmuzikant kan ze iets betekenen voor mensen. "Muziek maakt iets anders los dan tekst, raakt diepere emoties aan. Live muziek is puur, komt dichtbij, dat is wat mensen zoeken." Behalve gangbare afscheidsliedjes bevat haar repertoire veel sixties, seventies, ballads, liedjes over afscheid en hoop, kerkliedjes. "Ik probeer een troostrijke sfeer te creëren. De kracht van mijn stem ligt in het kwetsbare, het authentieke, verhalende. Bij een verzoekje probeer ik in twee dagen de essentie van dat liedje te pakken. Ik zing het op mijn eigen manier, maar sta in de dienende modus. Het gaat om de nabestaanden. Het is een manier om je brood te verdienen, maar ik doe het met plezier."

LUIZTERVERHAAL

Een noviteit is het door zangeres Jolanda Bazen en pianist Jörgen Versteeg ont-

wikkelde 'Luizterverhaal'. Met dit concept wonnen zij binnen een jaar vier innovatieprijzen, waaronder de European Funeral Award.

Als duo Luizter speelden ze al op recepties, diners. Voor een lokaal cultureel evenement reeg Bazen verschillende liedfragmenten aan elkaar met een doorlopend verhaal. Het 'Luizterverhaal' was geboren. Versteeg: "Drie optredens, drie staande ovaties. We dachten: hier moeten we wat mee."

"Voor bedrijven en bruiloften doen we veel Luizterverhalen," vertelt Bazen, "maar uitvaarten zijn een taaie, traditionele markt. Toch wordt het concept gaandeweg breder omarmd." Versteeg: "Er komen nauwelijks afscheidsliedjes in voor, tenzij daar om wordt gevraagd. De focus ligt op het leven: het is een muzikale levensloop. Voor een Queen-fan die van fietsen hield speelde ik een paar herkenbare nootjes uit *Bicycle*, onder een anekdote over het fietsen. De mensen voelen dat, ze zitten helemaal in die beleving."

THEATERSTUK

De primeur was de uitvaart van Versteegs eigen vader. "We haalden anekdotes op uit onze kindertijd, de dingen die we deden, waar hij van hield. Van zijn favoriete carnavalsliedje hadden we een soort ballade gemaakt. Het originele liedje was te plat geweest, maar het hoorde echt bij hem." De impact bleek groot. "Een familielid zei: dat wil ik later ook. Twee maanden later overleed hij volledig onverwacht. Daar begon de eerste stroomversnelling." Bazen: "We kunnen bepaalde songteksten ook reclameren, als een soort theaterstuk, en dat laten overvloeien in zingen. We zingen nooit het hele liedje, dan verlies je de draad van het verhaal. Het moet een kort fragment zijn, als een muzikale brug naar wat je net verteld hebt. Maximaal vier regels per liedje."

Versteeg: "Ons concept geeft de ideale vrijheid. Zo'n kort fragment kun je in elke gewenste toonsoort zetten. Dan komt de manier waarop je liedjes covert dicht bij eigen werk. Het zingen loopt naadloos over in spreken, zo klopt het met elkaar." Door de toenemende vraag is Luizter

gegroeid naar een team van zeven zanger-vertellers en vier pianisten. Versteeg: “Iedereen heeft zijn eigen touch. Luizter-verhaal-zangers moeten én goed kunnen spreken én goed kunnen zingen. Bij een aparte zanger en aparte verteller zou de magie verloren gaan.”

Er hangt wel een prijskaartje aan. Bazen: “Het is maatwerk, de voorbereiding kost drie tot vijf werkdagen. Daar liggen de grootste kosten.” Een optreden van Fermate loopt ook al snel in de duizenden euro’s, vertelt Lieven Cooman: “Maar mensen hebben nog nooit spijt gehad. Het geeft zoveel meer dan opgenomen muziek.”

Voor een zzp’er als Cotton Rose is het een lastige markt: “Ik vraag een gemiddelde prijs die ik al jaren niet heb veranderd, om mijzelf niet uit de markt te prijzen. Er is veel concurrentie van goedkope amateurmuzikanten en conservatoriumstudenten. Die laatste beseffen niet dat ze hun eigen concurrent worden. Zodra ze afgestudeerd zijn moeten ze meer geld vragen, maar worden ze verdrongen door een nieuwe lichting studenten. Dat maakt het voor professionele muzikanten moeilijk om een goede prijs te vragen. Het is soms lastig om mensen duidelijk te maken hoe belangrijk de prijs-kwaliteitsverhouding is.”

‘LIVE MUZIEK IS PUUR, KOMT DICHTBIJ, DAT IS WAT MENSEN ZOEKEN’

EMOTIES

Bij het binnenrijden van de kist wil de emotie nog wel eens overslaan, zegt Horsten. “Dan kijk ik even de andere kant op. Je moet niet te veel op de mensen letten als je speelt, anderzijds vinden ze het mooi als je meeleeft.”

Het is moeilijk, beaamt Jolanda Bazen van Luizterverhaal. “Bij Jörgens vader wisten we ook niet hoe het zou gaan. Het viel alleszins mee. Het is zelfs een grote stap geweest in ons eigen rouwproces.” Soms grijpt het haar aan, krijgt ze tranen in haar ogen. “Ik heb wel een goede les geleerd: het is hún verdriet, dat mag je niet van ze afpakken. Jij moet sterk zijn, door je buik ademen. Je bent er om ze te ondersteunen.”

Versteeg: “We willen elke keer de overledene de maximale eer geven, elke noot moet kloppen. Als je je daarop concentreert, kun je je makkelijker voor die emoties afsluiten.”

De voldoening is groot. Versteeg: “Normaliter willen muzikanten de mensen laten dansen en klappen, maar met een Luizterverhaal kom je iets brengen in plaats van halen en luisteren mensen stil

en ademloos. Sommigen zeggen een overledene door ons Luizterverhaal pas goed te hebben leren kennen. Ze beseffen dan dat iemand al een heel leven achter de rug had, voordat ze hem of haar leerden kennen.”

Een uitvaartoptreden heeft een andere gelaagdheid, zegt Cooman van Fermate. “Het vergt iets van je. Je moet tegen die emoties kunnen. Daar zoek ik de musici ook op uit.”

De beloning is zoet. “Ik vind het zó’n waanzinnig mooi werk. Het gesprek met de nabestaanden is ook vaak zo persoonlijk. Laats was een meneer overleden die altijd naar *Kanon Pokajanen* luisterde van Arvo Pärt, op cd. Dat hebben we met twaalf topzangers uitgevoerd, zó indrukwekkend. ‘Kunt u dat zo snel regelen?’ vragen mensen dan verbaasd. Mensen maak je zó ‘blij’ en dankbaar. En de musici zijn dankbaar dat ze overdag wat kunnen bijverdienen. Dat is óók zo.”

www.simonesnakenborg.nl
 www.fermateuitvaartmuziek.nl
 www.cottonrose.lisethorsten.nl
 www.muzikalelevensloop.nl

Op zaterdag 19 januari 2019 is Upstream gelanceerd, een samenwerking tussen Sena, het Fonds Podiumkunsten en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Het fonds geldt als een doorbraak in de popmuziek. Jarenlange lobby werpt zo zijn vruchten af. Minister Ingrid van Engelshoven (OCW) gaf tijdens Eurosonic Noorderslag het startsein voor de nieuwe regeling. Per jaar is er van 2019 tot en met 2021 € 900.000 extra beschikbaar voor de pop.

Door Erik Thijssen

HET INVESTERINGSFONDS VOOR POPMUZIEK UPSTREAM

Upstream valt in twee delen uiteen: het Fonds Podiumkunsten (FPK) is verantwoordelijk voor het deel van de regeling dat tot doel heeft individuele artiesten te ondersteunen, terwijl het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie innovatieve samenwerkingen en crossovers tussen verschillende creatieve sectoren ondersteunt. Beide deelregelingen zijn te vinden op www.upstreamgrants.nl.

UPSTREAM: MUSIC

Upstream: Music biedt artiesten in de popmuziek de kans om te investeren in de ontwikkeling van hun carrière. De regeling is bedoeld voor artiesten die al enige tijd bezig zijn en een stevige basis hebben (artiesten in hun mid-career-fase). Een bijdrage kan worden gebruikt om een sprong te maken naar meer publiek en meer inkomsten. Deze deelregeling wordt uitgevoerd door het Fonds Podiumkunsten en wordt medegefinancierd door Sena. Uitgangspunt is dat het fonds maximaal 50% van de kosten bijdraagt. De

bijdrage is minimaal € 15.000 en maximaal € 50.000 euro. Daarvan wordt 30% (of meer) als lening verstrekt.

UPSTREAM: MUSIC X DESIGN

Upstream: Music x Design ondersteunt projecten waarin artiesten samen met ontwerpers en makers werken aan nieuwe toepassingen van ontwerp, beeldcultuur en technologie binnen de muziek. De regeling is bedoeld voor projecten die ook met een breed publiek zullen worden gedeeld. Deze deelregeling geeft zo een impuls aan zowel de muziek- als ontwerpsector en wordt uitgevoerd door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Voor de ontwikkeling en realisatie van projecten is de maximale bijdrage per project € 50.000. Het bestuur kan ervoor kiezen om een deel van de bijdrage als lening te verstrekken. Binnen *Upstream: Music x Design* kan ook subsidie worden aangevraagd voor de startfase van projecten. De startfase is maximaal zes maanden en bedoeld voor het verrichten van vooronderzoek, de voorbereiding

van het project en concretisering van de samenwerking. Startsubsidies bedragen maximaal € 5.000 en moeten resulteren in een uitgewerkt plan voor realisatie. In het vorige magazine vertelde Anita Verheggen (lid van de Raad van Aangeslotenen namens Ntb/Kunstenbond en mede-initiatiefnemer van het nieuwe fonds): “Het is de bedoeling dat de aanvragen niet aan de hand van artistieke criteria worden beoordeeld. Wel zal er worden gecheckt of het plan realistisch is op basis van zo objectief mogelijke criteria. Het FPK en Sena willen ook een check inbouwen of de afspraken tussen de artiest en zakelijke partners voldoen aan de normen van Fair Practice.” Het fonds moet volgens haar “echt aansluiten bij de poppraktijk, voldoende toegankelijk [zijn] voor alle popgenres en musici werkelijk vooruit [helpen], ook met een eerlijker verdeling van de inkomsten en rechten”.

Zie je mogelijkheden een bijdrage aan te vragen? Check de informatie op www.upstreamgrants.nl

JONG TALENT OP SCHIER

Ongeveer zeventig klassieke musici uit binnen- en buitenland kwamen half maart naar het Festival Jong Talent op Schiermonnikoog. Behalve twintig concerten, bood het evenement masterclasses, muziekdocumentaires, een lezing, natuurexcursies en sterrenwandelingen. Door Jimmy Tigges

Alexis Derouin op Schiermonnikoog foto: FoppeSchut

Muziek, natuur en eilandbeleving vormen de ijzersterke drieëenheid die het festival zijn bijzondere karakter geeft. De intimiteit van kamermuziek gekoppeld aan een schitterende, verstilte omgeving. Het evenement is een afgeleide van het Internationaal Kamermuziekfestival dat elk najaar op het Waddeneiland plaatsvindt, vertelt initiatiefnemer en festivaldirecteur Georges Mutsaerts. "We geven al zeventien jaar masterclasses zang op dat kamermuziekfestival. We ontdekten dat als je je zes dagen opsluit, ver weg van de drukte, en je puur focust op je vak, je vorderingen maakt die je elders niet maakt. Dat komt door de *magic* van het eiland. Dat festival in okto-

ber zit zo volgetimmerd, dat we in 2012 een specifiek festival voor jong talent hebben opgezet. De masterclasses piano, viool, altviool, cello, en sinds dit jaar ook kamermuziek voor ensembles, vormen de basis daarvan. Een deel is voor publiek toegankelijk en aan het eind van de week geeft elke klas een eindpresentatie. Daarnaast treden finalisten en prijswinnaars op van bekende concoursen als het Grachtenfestival, Cello Biennale en het Internationaal Vocalisten Concours Den Bosch."

POP-UP-CONCERTJES

Naast de binnenconcerten kent het festival ook enkele 'pop-up-concertjes'

in de open lucht, mits het niet regent of te hard waait. Het aanbod overspant in principe vierhonderd jaar muziek. "Van middeleeuwen tot hedendaags, er zit van alles tussen, wij plegen daar niet zo'n regie op. Als een talentvol ensemble toevallig Prokofiev speelt: prima, kom gezellig spelen. Het gaat erom dat de musici zich comfortabel voelen." Zelf kijkt hij daags voor het festival anderen uit naar het Amatis Piano Trio: "Fantastisch! Ik word sowieso elk jaar in positieve zin verrast door buitenlandse musici die naar de masterclasses komen en die ik nog niet ken. Omdat de masters een selectie hebben gemaakt uit de vele aanmeldingen, is het niveau in techni-

sche kwaliteit en muzikaliteit heel hoog." Blij is hij ook met de komst van Kai Strobel, winnaar van de Tromp Percussie Competitie in Eindhoven. "Ik vind het spannend dat we verschillende instrumenten de ruimte kunnen geven." Het kamermuziekfestival in oktober is al zeventien jaar uitverkocht. "Daar komen verdeeld over zes dagen zo'n tweeduizend mensen op af. In het festival van maart zit nog wat rek. Je gevoel zegt dat je wil groeien, maar er is wel een maximum capaciteit." Ondanks de populariteit van het festival, is de organisatie voor 45 procent afhankelijk van subsidies en donaties. Hij is daarom ook blij met de sponsoring via de

Anna Meenderink op Schiermonnikoog foto: FoppeSchut

Schiermonnikoog foto: Beemsterboer

subsidie van het Sena Performers Fonds: "Zonder dat soort fondsen kun je dit niet doen, tenzij je het kaartje viermaal zo duur maakt. Dat wil je niet, want het moet voor iedereen toegankelijk zijn." Mutsaerts ondersteunt de voorwaarde van Sena Performers dat de festivalorganisatie minimaal € 250 gage biedt aan elke muzikant. "Prima dat hierin zo'n standpunt wordt ingenomen. Ook in de klassieke muziek worden musici vaak onderbetaald." Daarnaast vindt hij belangrijk dat deelnemers aan de masterclasses meer meekrijgen dan alleen muzikale en technische vaardigheden. "Psychologen houden spreekuur, portretfotografen maken

rechtenvrije foto's, er worden professionele opnames gemaakt, fysiotherapeuten geven behandelingen en elke dag begint met yoga." Ook medisch adviseur Davy de Boer van het Concertgebouwworkest hield spreekuur. "In de intieme setting van het eiland wordt de barrière om zo'n arts te bezoeken lager. Het gaat om serieuze problemen, hinderlijke blessures of zaken als faalangst. Een klinisch psycholoog geeft wandelend consult in het bos. Dat soort dingen maken fondsen als van Sena Performers óók mogelijk."

<https://www.schiermonnikoogfestival.nl/festivals/festival-jong-talent-2019/>

JOHN VAN LEEUWARDEN (JOHNNY LION) 1941-2019

Donderdag 31 januari overleed John van Leeuwarden, beter bekend als Johnny Lion, op 77-jarige leeftijd. Alle media besteedden aandacht aan zijn overlijden. Terecht, want een memorabel artiest ging met hem heen. Als tieneridool scoorde hij zijn grootste hit in 1965 met de evergreen *Sophietje* ('Zij dronk ranja met een rietje'). Daarnaast was hij onder meer tien jaar lang hoofdredacteur van *Sena Performers Magazine*.

Hij startte zijn carrière in 1959, toen hij met Haagse schoolvrienden Johnny & His Jewels oprichtte, muzikaal geïnspireerd door vooral de Fender Stratocaster-sound van The Shadows. Als The Jumping Jewels boekten zij in 1961 een Nederlandse nummer 1-hit met het nummer *Wheels*. Maar ook in het buitenland, met name in Azië, waren zij zeer succesvol. In Peru scoorden zij met een instrumentale cover van *I Saw Her Standing There* in 1964 een nummer 1-hit. In 1965 verliet Van Leeuwarden de band, om als Nederlandstalig solozanger zijn carrière te vervolgen, en bracht *Sophietje* uit, een cover van de Zweedse hit *Fröken Fräken*, met een tekst van Gerrit den Braber. Het liedje werd een ongekend succes en had tot 2004 een vaste plek in de Radio 2 Top 2000. Zijn laatste muzikale succes werd het titellied van de film *Brandende Liefde* uit 1983.

Buiten zijn muzikale activiteiten was Van Leeuwarden in latere jaren actief als journalist voor onder meer *Panorama* en de *Haagsche Courant*. Hij was perschef bij Circus Boltini, woordvoerder van het Russische Staatscircus, acteur in onder andere de films *Hollandse Held*, *Siberia* en *Van God Los*, en was jarenlang lid van het sectiebestuur Uitvoerende Kunstenaars van Sena. In die periode was hij tevens (van 2001 tot 2011) hoofdredacteur van *Sena Performers Magazine*.

Johnny Lion in 1966 foto: Kippa

Omroep Brabant meldde in december dat de zanger leed aan de ziekte van Alzheimer en daarnaast longkanker had. Na een kort ziekbed overleed hij op de laatste dag van januari. Rob de Nijs, collega en goede vriend, maakte zijn overlijden een dag later bekend op zijn Facebook-pagina. Met het overlijden van John zullen ook wij een warm en veelzijdig mens moeten

missen. Zijn gevoel voor humor, zijn common sense en zijn gevoel voor rechtvaardigheid, die hij in zijn vele jaren bij Sena met ons deelde. Wij, de redactie van *Sena Performers Magazine*, de Raad van Aangeslotenen, Raad van Toezicht en het personeel van Sena, wensen zijn familie en iedereen die hem nabij stond sterkte toe om dit verlies te dragen.

COLUMN HENK WESTBROEK

ALLE DERTIEN GOED

Ik trap een open deur in als ik u erop wijs dat het woord 'ongeluksgetal' uit 13 letters bestaat. Als ik u dan ook nog in herinnering breng dat de sfeer bij Het Laatste Avondmaal feestelijk was tot het moment dat de dertiende apostel – Judas – aanschoof, dan is wetenschappelijk verklaard waarom het cijfer 13 ongeluk brengt. En ook waarom exact 13 procent van de Amerikaanse hotelbezoekers weigert een kamer te huren in een hotel dat een dertiende verdieping heeft. En het vanzelfsprekend verstandig is om niet in een kamer met nummer 13 de nacht door te brengen. In zijn algemeenheid is het nog verstandiger om alles waar 13 voor of 13 achter staat zoveel mogelijk te negeren. Dit verklaart terloops waarom het jeugdboek *Het Dertiende Zegel* van H.P. Janssens, wat volgens mensen die het durfden te lezen een meesterwerk is, totaal flopte.

Het was dus vragen om mediastilte toen in Europa een nieuwe online-wetgeving bedacht werd die 'Artikel 13' heet. Facebook, YouTube en alle platforms waarop consumenten auteursrechtelijke beschermd werk delen (zoals liedjes, filmpjes, foto's, boeken en krantenartikelen), hoefden twintig jaar lang geen cent te betalen als ze wat niet van hen was openbaarden of transporteerden. Om geld aan te verdienen. Dat mocht gewoon omdat ruim 20 jaar geleden toen het internet op stoom kwam de politiek dacht dat het nooit populair zou worden en voor het gemak besloot om voor hun 'een veilige haven' te maken. De zogeheten Safe Harbour-regeling hield in dat dat soort internetplatforms niet voor het betalen van een vergoeding aanspreekbaar waren. Punt. En daarna werd het internet een miljardenindustrie en de grote spelers lobbyden zich met hun

megawinsten suf om te bevorderen dat het internet 'een veilige haven' bleef; als ware het een schuilkerk voor illegalen. Ze vonden steun bij politici die bang waren om een impopulaire maatregel te moeten nemen – want als iets niet langer gratis is kost het kiezers geld – en waren niet te beroerd om 'idealistische lobbygroepen' voor hun karretje te spannen. Voorbeeldje? XS4ALL, onderdeel van de KPN, maakte Bits of Freedom mede mogelijk. Deze digitale vrijheidsstrijders focussen op twee Europese grondrechten: communicatievrijheid en privacy. Logischerwijs moet je dan auteursrechtelijk beschermd werk anoniem kunnen uploaden en zonder vergoeding aan de eigenaren kunnen laten zien of horen. Dat er ook andere grondrechten bestaan negeert Bits of Freedom volledig. Zoals artikel 1 bij het protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens; het recht op eigendom en het ongestoord genot daarvan. Enfin, hopelijk heeft Europa eind maart beklonken dat auteurs en uitvoerenden recht hebben op 'een fair share', een redelijke vergoeding. Als het Europese Parlement deze maand voor de liggende voorstellen stemt. Wat een redelijke vergoeding is, moet nog worden uitgevoerd en natuurlijk lopen Bits of Freedom en Ziggo en YouTube voorop om te zeggen dat het sowieso niet mogelijk is om vast te stellen dat werk van Lil Kleine werk van Lil Kleine is. Wat Facebook tussen haakjes wel probleemloos kan is blote borsten uitfil-

teren en Ziggo kan op basis van mijn internetgebruik feilloos achterhalen dat ik graag vinylplaten koop waarvan er geen dertien in een dozijn gaan.

'GROTE SPELERS LOBBYDEN ZICH MET HUN MEGAWINSTEN SUF OM TE BEVORDEREN DAT HET INTERNET 'EEN VEILIGE HAVEN' BLEEF'

**MOTEL MOZAÏQUE
FESTIVAL 2019**

18 – 20 APRIL

**SENA PERFORMERS
STAGES BEVRIJDINGS-
FESTIVALS**

5 MEI

**CUTTING EDGE
JAZZFESTIVAL 2019**

17 – 18 MEI

**DUTCH DOUBLE BASS
FESTIVAL 2019**

17 – 19 MEI

**OPERADAGEN
ROTTERDAM 2019 –
METAMORFOSE**

7 – 26 MEI

**SENA PERFORMERS NL
WORLD JAZZ CONCERTEN
TIJDENS AMERS-
FOORT JAZZFESTIVAL**

23 - 26 MEI

**SENA PERFORMERS
INT. JAZZ LAUREATE
FESTIVAL &
CONFERENCE**

23 – 26 MEI

ORANJEWOUD FESTIVAL

30 MEI – 2 JUNI

I feel so strange
Loving the stress in my veins
Like luscious poison

I need to shake him off
I need to keep my blood clean
Nothing is ever enough for me

(UIT: *WHEN NO ONE SEES ME*)

